

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

aristokratisk-politisk retoriksyn, för det andra på en retorik som redan då är i extrem grad »politisk» i direkt och naturlig anslutning till antik teori och praxis. Likaså synes retorikundervisningen vid universiteten från och med 1500-talets slut i hög grad inrymna retorikövningar av rent praktisk-politisk natur, som ingalunda förbehålls de adelsmän som förlägger sina studier till universiteten utan även avser den stora kader av studenter som avsågs fylla de byråkratiska organisationerna. Bilden av den humanistisk-konservativa universitetsundervisningen före Weises skede liksom teckningen av en allmän fortskridande »seklarisering» under 1600-talet förefaller mig därför diskutabel, både som beskrivning och som förklaring till barockstilens uppkomst inom retoriken.

Barners i sanning imponerande arbete, kanske utlovande en nyorientering inom barockforskning, innebär således ett stort steg framåt mot en sociologisk helhetssyn på 1600-talslitteraturen. Samtidigt präglas det ännu av traditionens makt såsom försök att än en gång lösa det problem, »barockens» väsen, som efter ett sekels ansträngningar alltmer börjar te sig som en ödesdiger återvändsgränd inom 1600-talsforskningen.

Kurt Johannesson

Holger Frykenstedt: *Poetens historia*. Nationalmusei skriftserie nr 18. P. A. Norstedt & Söner. Sthlm 1969.

Skalden Johan Gabriel Oxenstierna och konstfilosofen Carl August Ehrensvärd var i mycket varandras motsatser men de hade två gemensamma egenskaper. De var begåvade och kvicka. Därtill kom att deras samhällsklass var densamma. Skalden och konstfilosofen-tecknaren blev vänner förhållandevis sent, 1783. Egentligen stod de i var sitt läger från början. Oxenstierna var en natursvärmare vars tankar och minnen livet igenom dröjde vid barndomsårens Skenäs vid sjön Kolsnaren i Vingåker. Ehrensvärd var en lakonisk och originell tänkare vars hjärta befann sig i Græcia magna med dess antika arkitekturlämningar och som svärmade för den klassiska skulpturen, mestadels i romersk tappning. Ett centralt begrepp för honom var smak, vilket för honom var liktydigt med naturens allra hemligaste sanningar, med det fullkomliga och det absolut friska. Han var inte opåverkad av Montesquieu. Från början menade han att konst endast kunde skapas i Södern, en uppfattning som han något modifierade genom vänskapen med Oxenstierna och intresset för dennes diktning.

De bägge herrarna hade träffats i ordenslivet, bland frimurare och andra mystici. Hertig Karl var som bekant en intresserad frimurare liksom Reuterholm, vilken var bägges vän. Ehrensvärd var en uppslagsrik man som gärna tecknade till vardags. Han kom på idén att skildra Oxenstiernas liv i en serie teckningar, vilket blev *Poetens historia*. Ordensväsendet kan sägas vara seriens resonansbotten. Ett annat moment är de bägge herrarnas något besvärliga erfarenheter av Gustaf III vilken förvisso var en komplicerad person.

De nära 70 blad som utgör *Poetens historia* har förvärvat av Nationalmuseum som låtit publicera laveringarna i sin skriftserie med ingående kommentarer av docent Holger Frykenstedt. Det har blivit en mycket vacker bok som Norstedts och dess formgivare Gudmund Nyström har all heder av. Holger Frykenstedts kommentarer, om man skall använda ett så blygsamt ord, är utomordentliga. Denne vår främste kännare av Ehrensvärds konstlära prutar inte av på kunskaperna. Han lägger fram dem i en utförlig text. Även om man för Oxenstiernas del en gång läst Martin Lamms utförliga monografi och vad gäller Ehrensvärd tagit del av Ragnar Josephsons undersökningar möter man här så mycket nytt att bägge de höga ädlingarna framträder i starkare relief än förr. Arbetet hör till dem som man måste läsa med en viss uppmärksamhet.

Det var 1795 som Ehrensvärd började på *Poetens historia*. Den var från början inte avsedd att omfatta så många blad som den kom att göra. Kanske bör det påpekas att hela tilltaget var tänkt som en privat åtgärd de två vännerna emellan. De ofta skabrosa laveringarna bär i mycket hög grad det tillfälligas prägel. Kvaliteten är något växlande. Genomgående figurerar Oxenstierna med ett fågelhuvud i stället för ansikte. Det är en vipa med sin långa näbb som utgör förebilden.

Det fanns samtida som förvånade sig över Ehrensvärds engagemang i frimureriet. Den metafysiska bråte som där mötte borde varit Ehrensvärd främmande, menade man. Frykenstedt framhäver också att Ehrensvärd rätt snart kom att inta en kritisk attityd till denna blott alltför påtagliga tankeoreda. Ehrensvärd var som vi alla ett barn av sin tid men oklarhet var inte hans signum. Tvärtom, ibland visar han i teckningarna en nästan brysk klarhet. Allt efter som han fullföljer serien framträder en märkbar ambivalens till ordensmiljön. I och för sig är Ehrensvärd en av våra mest personliga och betydande tecknare, fylld av roande hugskott. För honom är uttrycket viktigare än fullkomligheten. Strängt taget var han självlärd

även om umgänget med Sergel vid de gemensamma teckningsstunderna haft sin betydelse. Det finns en friskhet hos Ehrensverd som kan tävla med den store skulptörens.

Får det avslutningsvis sägas att en så kunskapsmättad bok som denna borde utrustas med ett register.

Alf Liedholm

Geoffrey Durrant: *Wordsworth and the Great System. A Study of Wordsworth's Poetic Universe*. Cambridge University Press 1970.

Wordsworths ställning som klassiker är alltför väl befäst genom antologier och handböcker för att på allvar kunna hotas, men hans stjärna har partiellt förmörkats under det gångna halvsekleket då T. S. Eliot och i hans spår nykritikerna i reaktion mot viktoriansk romantik och edvardiansk vardagsidyll hyllade den komplexa strukturen, den bildmässiga djärvheten och den intellektuella lidelsen som den stora poesins utmärkande drag. Den enkla, ibland känslolagda tonen i *Lyrical Ballads* kändes fadd och djupsinnet i Wordsworths mera spekulativa verk upplevdes som pretentiöst och ihåligt. Men inget av detta har förminskat hans popularitet hos en vidare lyrikläsande publik, och ingen avmattning har heller kunnat förmärkas i det intresse som visas honom på akademiskt håll. Monografier och specialundersökningar publiceras på löpande band, och den handfull dikter som av alla erkänns som mästerverk analyseras och kommenteras ständigt på nytt utifrån skiftande utgångspunkter. Att bland det tiotal böcker om Wordsworth som givits ut under de senaste par tre åren just Geoffrey Durrants valts ut för anmälan här beror på att den målmedvetet strävar att ställa flera vedertagna uppfattningar om Wordsworth på huvudet. Durrant, som är professor i engelska vid University of British Columbia, har tidigare dokumenterat sin allmänna förtrogenhet med och syn på skalden i den lilla skriften *William Wordsworth* i serien *British Authors* (Cambridge 1969).

Titeln på Durrants senaste undersökning är hämtad ur *The Prelude* (1805 års version, bok XIII):

And God and Man divided, as they ought,
Between them the great system of the
world

Where man is sphered, and which God
animates.

Begreppet »the great system of the world» finner Durrant vara en anspelning på Newtons berömda *Principia*, vars tredje bok bär rub-

riken *De mundi systemate*. Wordsworth och Newton — sammanställningen kan förefalla egendomlig. Den för sin romantiska naturkänsla berömde skalden och den mekanistiska världsbildens skapare, vad kan de ha gemensamt? Enligt gängse uppfattning ingenting, tvärtom brukar Wordsworths fientlighet gentemot vetenskapen framhävas. I ett inledande kapitel visar emellertid Durrant att Wordsworths negativa uttalanden om »science» i allmänhet hänförs till det som på den tiden betecknades med termen »social science», medan han alltifrån sina studieår i Cambridge hyste den största beundran för Newton och ofta beklagade att han aldrig fick tillfälle tränga djupare i det matematiska studium han där påbörjade. I tredje boken av *The Prelude*, som ju skildrar skaldens studentår i Cambridge, noterar han hur han från sitt rum i St Johns College kunde se över till Trinity, Newtons college en gång i tiden, och

[...] behold

The antechapel where the statue
stood

Of Newton with his prism and silent face,
The marble index of a mind for ever
Voyaging through strange seas of Thought,
alone.

Wordsworths vördnad för Newton kan således inte betvivlas. En annan fråga är Newtons betydelse för den wordsworthska dikten, vilken Durrant besvarar i starkt positiv anda: »The influence of astronomy, of the theory of light, of geometry, and of gravitation is to be found everywhere in Wordsworth's poetry» (s. 30). Att i detalj gå in på Durrants belägg för denna tes är omöjligt här, några exempel får räcka. Slående är utläggningen av dikten *Water Fowl*, t. ex., som beskriver inte så mycket själva fåglarna som deras flykt. Det är en poetisk studie i det fysikaliska spelet mellan gravitation, tröghet och rörelseenergi: »The birds appear to have achieved independence of the laws of motion as we experience them, and to have overcome the pull of gravity, 'as if they scorned both resting-place and rest'. At the same time, they mirror in their evolutions the 'circuits' and 'curves', the 'progress intricate/Yet unperplexed' of the Newtonian universe.» (S. 45.)

Wordsworth framstår för Durrant inte som en natur- och stämningssyriker i vanlig mening utan som en poetisk tänkare. Hans vilja till intellektuellt organiserande av naturupplevelsen kommer väl så framgångsrikt till uttryck i de kortare lyriska dikterna som i de längre, ostentativt filosofiska diktverken. Åtskilliga av Durrants analyser ger stöd för denna uppfattning,